

ELEKTRONİK TİYATRO EĞİTİMİ

Mahmut T. ÖNGÖREN
(Ankara Üniversitesi)

A. GİRİŞ

“Elektronik Tiyatro” dediğimiz TV tiyatrosunu geleneksel tiyatrodan ayıran çeşitli özellikler vardır. Elektronik tiyatro elemanlarının eğitimi konusunu incelemeye başlamadan önce, bu özellikleri tanımak gerekir.

Elektronik Tiyatro'nun en önemli yanı, kuşkusuz, bu bölümün bir kitle iletişim aracı içinde yer alışıdır. Yıllarca önce Devlet Tiyatrosu'nda “Yaz Bekârı” adlı bir Amerikan tiyatro oyunu sergilenmişti. Bu oyunun hikâyesi içindeki bir model kız, “Televizyondaki reklâm filmlerinde her rol alışımda Sarah Bernhardt'ın tüm yaşamı boyunca topladığı seyirci sayısının on misli seyircinin önüne çıkıyorum.” demektedir. Bu gerçeği televizyonun her program türü için söyleyebileceğimiz gibi, özellikle elektronik tiyatro alanı için de belirtmeyi ihmal etmemeliyiz.

Bugün Türkiye'de elektronik tiyatro'daki bir oyunun yayımı ile, bir anda, belki Türk Tiyatrosu tarihi boyunca elde edilen seyirci sayısına ulaşan bir topluluğun önüne çıkılmaktadır. Bu gerçeğin önünde durup düşünmek gerekiyor: Bugün salt Türkiye'de değil, tüm dünyada tiyatro büyük bir bunalım içinde. Buna karşın salt bazı ülkelerde değil, Türkiye'de de tiyatroyu yaşatmak, canlandırmak ve büyük kitlelere benimsetmek için büyük bir çaba gösteriliyor. İşte bu uğraşının bir parçası olarak ülkemizde de elektronik tiyatrodan yararlanma yoluna gidilemez mi? Bu nedenle de elektronik tiyatro eğitimine ve bu tiyatronun oluşturulmasına bugünkünden çok daha fazla önem vermek gerekiyor.

B) ELEKTRONİK TİYATRO'NUN ÖZELLİĞİ

Geçenlerde TRT Televizyonunda çağdışı düşüncenin bir ürünü olan “Malazgirt” adlı bir oyun sergilendi. Bu oyundaki siyasal düşün-

senin incelenmesini bir kenara bırakarak, konuyu biçimsel açıdan ele alalım ve elektronik tiyatroyu sinema filminden ve tiyatrodan ayıran bellibaşlı bir özellik üzerinde duralım.

“Malazgirt”in bir sahnesinde ünlü savaş yer alıyor. Böyle büyük bir savaşı tiyatro sahnesinde ya da TV stüdyosunda canlandırmaya olanak yok. Ayrıca tiyatro seyirci ve TV seyircisi böyle bir savaşı ne tiyatro sahnesinde, ne de TV stüdyosunda göremeyeceğini bilir. Dolayısıyla da savaştan görünüm beklemeyiz. Tiyatro geleneği ve TV geleneği seyirciyi böyle düşünmeye kolaylıkla yöneltir. Ama aynı seyirci bu savaşla ilgili sahneleri sinema filminde göremezse, filmde büyük bir eksiklik olduğunu anlar. Çünkü sinema filmleri bu gibi sahneleri rahatlıkla canlandırabilecek bir geleneğe sahiptir. O halde, diyebiliriz ki, sinema filminde bir hikâyeyi anlatırken en önemli öge olanın kendisinin gösterilmesidir.

Tiyatroya ya da elektronik tiyatroya gelince, durum nedir? Tiyatro sahnesinde canlandırılan hikâyenin anlatımında da en önemli öge söz, yani konuşmadır. O halde, sinema filminde olayı, yani savaşı göstererek canlandırılması gereken hikâyeye, tiyatro sahnesinde sözle, yani konuşma ile canlandırılmalıdır. Nitekim, sahne oyunu olarak başarılı bir yazı tekniğine sahip bulunmamakla birlikte, “Malazgirt” adlı oyunda da aynı durumla karşılaşırız. Savaş, sahnenin dışında sürüp giderken, bu savaştan ayrılıp gelen askerler, savaşta gördüklerini halkı temsil eden iki üç kadına anlatıyorlar. Bu sırada da sahnenin dışında savaşın gürültüleri ses efekt’i olarak duyuluyor ve sahnenin görünen bölümüne de savaş meydanından gelen oklar pıtır pıtır dökülüyorlar. Gerçekte, olumlu bir şekilde canlandırılmamasına karşın, bu durum yine de tiyatro geleneğine uygun bir ortam yaratıyor.

Ne var ki, sahne için yazılmış olan bu oyunun, hiç bir değişiklik yapılmadan, doğrudan doğruya TV stüdyosunda bir elektronik tiyatro olarak uygulanması, TV yapım geleneğine aykırı düşüyor. Hattâ ortaya oldukça güldürücü bir durumun da çıkmasına yol açıyor. Daha önce sinema filminde bir hikâyeyi anlatmak için başvuru olan en önemli öğenin olayı göstermek olduğunu belirtmiştik. Sahne oyununda da en önemli öğenin söz olduğunu söyledik. Ya elektronik tiyatrodaki en önemli öge nedir? Bu soruya da rahatlıkla tepki diyebiliriz.

“Malazgirt” adlı oyun sahnede sergilendiği zaman, Malazgirt Savaşı, savaş alanının dışındakilere sözle anlatılır. Aynı olay bir film-

de yer alıyorsa, bu savaş tüm ayrıntıları ile beyaz perdede canlandırılmalıdır. Yine aynı olay bir TV stüdyosunda sergilenecekse, savaşın etkilerinin yarattığı tepkiyi insanların yüzlerinde ya da onların günlük yaşamlarındaki ayrıntılarda görmemiz gerekir. Niçin elektronik tiyatrodaki tepki? Bu tepkinin niçin yüzlerde ya da günlük yaşamdaki ayrıntılarda belirtilmesi? Yanıt çok kolay: Evlerdeki alıcılardaki görüntünün, bir tiyatro sahnesiyle ya da sinema perdesiyle karşılaştırıldığı zaman, son derece küçük olduğu derhal anımsanacaktır. TV ekranının küçüklüğü, konuların yarattığı tepkilere yakın çekimlerle gösterilen insan yüzlerinde yer verilmesini gerektirir. Ayrıca söz konusu durum, bu tepkileri elde edebilmek için de olayla ilgili ayrıntıların gösterilmesine yol açar. Ayrıntıları göstermek üzere de yakın çekimlere gerek vardır. Yakın çekime televizyonda bu denli çok gerek görülünce de, zaten bir savaş olayını sergilemeye pek olanak kalmaz. İşte bu nedenlerle de TV stüdyo yapımlarında “tepkiler”e başvurarak olayları anlatmak en iyi yoldur.

“Malazgirt”nin TV yapımında böyle bir yola hiç gidilmemiş, üstelik savaştan ayrılıp gelerek kadınlara savaş meydanında gördüklerini anlatan savaşçıların, “Ben size şimdi, demin savaş meydanında gördüklerimi anlatacağım. Ben buradan ayrılınca, bir başka arkadaşım gelip, benim kaldığım yerden devam edecek.” anlamına gelen tümceler kullanmaları da, en azından bir stadyomdan naklen yayım yapıldığı sanısını uyandırarak oldukça güldürücü bir durum oluşmasını da sağlıyordu.

Unutulmaması gerekir ki, bir TV yapımında birden fazla elektronik kamera kullanılarak hikâyedeki olayın yarattığı tepkiyi en yakından göstermek ya da seyircide belli bir tepki yaratabilmek için çeşitli olayların ayrıntılarını çok yakından göstermek mümkündür. Bu nedenle elektronik tiyatroyun oyuncusu, tiyatro sahnesindeki gibi, hiçbir zaman abartmalı hareketler yapmaz. Bu arada bir TV stüdyo yapımında birden fazla kamera olduğu için, TV stüdyosunun dekorları ve ışıklandırılması da tiyatroya ve film yapımlarından ayrı özellikler taşır.

Elektronik tiyatroyu sinema filminden ve özellikle sahne oyunundan ayıran elbette daha başka özellikler de var. Geniş kapsamlı bu özelliklerin hepsini burada sıralamak olanaksız. Ama burada çok kısa olarak değinebildiğim ve değinmeye olanak bulamadığım diğer özellikler elektronik tiyatro eğitiminin temelini oluşturmaktadır.

C. TÜRKİYE'DE ELEKTRONİK TİYATRO

31 ocak 1967 tarihinde yayıma başlayan TRT televizyonunun üçüncü yayım gününden itibaren elektronik tiyatroya yer verilmiş ve ilk oyun olarak da Şinasi'nin "Şair Evlenmesi" sergilenmiştir. Dene-me yayımları süresince de belli aralıklarla TV oyunlarının yayımlan-masına çalışılmış, fakat çeşitli olanaksızlıklardan ötürü aksamalar olmuş, daha sonraki dönemlerde TRT televizyonundaki elektronik tiyatro yapıtları artmış, ama hem istenilen ve gereken bir düzeye eri-şilememiş, hem de bu alanın yine önemini yitirdiği görülmüştür.

Önce TRT televizyonundaki elektronik tiyatronun bugüne dek sahip olduğu koşullara kısaca bakmakta yarar var:

1- Elektronik tiyatro için gerekli olan stüdyolar, prova odaları, dekor ve ilgili diğer olanaklar yıllardan beri sağlanamamıştır.

2- Elektronik tiyatronun yerini, bu alandaki yapıtları andıran, fakat asla elektronik tiyatro türüne girmeyen yabancı kaynaklı diziler almıştır.

3- Tiyatro sahnelerinden naklen alınan daha doğrusu sahne ko-şullarına uygun tiyatro oyunları herhangi bir TV uyarlamasına gerek görülmeden, doğrudan doğruya görüntü bandına kayıt edilerek ya-yımlanmıştır.

Bu uygulamaya özellikle Avrupa televizyonlarında sık sık rast-lanmaktadır. Gerçekte bu gibi yayımları kınamak doğru olmaz. Fa-kat TV koşullarına uygun elektronik tiyatro düzenine gereken önemi vermeden, bu yola gidilmesi de hiç olumlu bir uygulama değildir.

4- Sayısı az olmakla birlikte, yine de elektronik tiyatrodaki yayımlanan oyunların konuları genellikle TV seyircinin beğenisine uyma-yan bir anlayışla seçilmektedir.

5- Elektronik tiyatro için önceden karar verilip yapımı tamamlanan TV oyunları arasında yayımı yasaklananların sayısı özellikle 1971'den sonraki her dönemde bir hayli yüksektir.

6- Elektronik tiyatro uygulamasında TV oyunlarına özgü yapım plânları uygulanmadığı için, TV oyunlarının nitelikli bir düzeye eriş-mesi rastlantılara kalmaktadır.

7- Elektronik tiyatro için televizyona uyarlanan diğer dallardaki yapıtların TV oyunu için senaryoları hazırlanırken, bu yapıtların özgün

yazarları ile olumlu ilişkiler kurma yoluna gidilmemekte ve elektronik tiyatro ürünlerinin anlamlarından pek çok şey yitirdikleri görülmektedir.

8- Elektronik tiyatro ile ilgili yapıtlar yaklaşık olarak her ay değişen günlerde ve saatlerde yayımlanarak, seyircide bu program türüne uygun bir alışkanlık ve sevgi yaratılamadı.

9- Bir yayım dönemi içinde yayımlanan elektronik tiyatro ürünlerinin konuları genellikle birbirini andırmaktaydı. Bu ürünlerin çeşitli konulardan seçilerek, seyircinin her konu kategorisinden yararlandırılması düşünülmedi.

10- Biz dizi bölümden oluşan elektronik tiyatro yapıtının, tüm bölümlerinin yapımı tamamlanmadan, yayımına geçildiği ve son bölümleri yayıma yetiştirmek üzere aşırı çaba harcanarak, niteliğe önem verilmediği görüldü.

11- Elektronik tiyatro bölümündeki TV elemanları sık sık değiştirildikleri için, gerekli beceriye sahip görevlilerin yetişmesi güçleşti.

12- Elektronik tiyatro elemanlarının (yazar, yönetmen, oyuncu, dekorcu, kostümcü, makyajcı vb.) belli bir eğitime uygun olarak yetiştirilmesi yoluna gidilmedi.

Tüm bu eksikliklerin ve aksaklıkların da bu eğitimin yapılmamış oluşundan ötürü ortaya çıktığı böylece anlaşılmaktadır.

D. ELEKTRONİK TİYATRO EĞİTİMİ

Bu alanda kimler, nasıl eğitilmelidir?

Bu sorunun yanıtını burada kısaca vermeye çalışırken, ilk olarak, eğitilmesi gereken kişilerin saptanması gerekir:

1- Yazar

Elektronik tiyatro için her şeyden önce yazarların yetiştirilmesi gerekir. Elektronik tiyatrodaki iki tür yazar vardır. Birinci türdeki yazarlar genellikle TV yönetiminin dışındaki kimselerdir. Bunlar genel olarak tiyatro ya da sinema için yazan kimseler arasında yer alırlar. Daha doğrusu, dramatik yazı biçimine uygun yapıt veren herkes, elektronik tiyatro için de yazabilir. Fakat bu gibi yazarların, TV stü-

yo yapımı ve TV filmi yapımı yazarlık koşullarını öğrenmeleri gerekir. İşte TV oyun yazarının eğitimi de bunu kapsar. Yani TV ve film yazarlığı ile ilgili teknik yapının öğrenimini . .

Birinci türdeki yazarın eğitimi dediğimiz zaman, işte bu noktayı kapsayan eğitim üzerinde duruyoruz. Yoksa bu eğitimin yazarlığın temel kurallarını kapsadığı sanılmamalıdır. Kısacası, elektronik tiyatro yapıtlarının senaryolarını oluşturabilmek için, çeşitli dallarda dramatik yazı örnekleri veren yazarlardan yararlanılması düşünülmeli ve onlara televizyonun ve filmin yazı kuralları öğretilmelidir.

Bu eğitimden ömründe hiç yazı yazmamış, ama yazarlığa TV oyunları yazarak başlamak isteyenler de yararlanamaz mı? Bu soruya elbette olumlu bir yanıt verilebilir. Ne var ki, bu gibi kimselerin de daha önce dramatik yazı yazma biçimi hakkına bilgi ve beceri sahibi olmalarının elbette büyük yardımı dokunacaktır.

Görüldüğü gibi, birinci türde yazarlık konusunda daha önce çeşitli ürünler yaratmış kimseler yer almaktadır. Bunun nedeni yalnızca elektronik tiyatro böylece kendi dışındaki yazarlık dallarında oluşmuş bulunan yaratıcılardan yararlanma yoluna giderek ve onlara salt TV yazarlığı alanında öğrenim vererek, kısa bir sürede büyük bir adım atabilir. Bu arada elbette salt TV için yazacak genç yazarların yetişmesi de sağlanabilir.

İkinci tür yazarlar ise TV yönetiminin kadrolarında yer alan yazarlardır. Bu yazarların görevi, genellikle TV dışından elektronik tiyatro için ürün verenlerin yapıtları üzerinde çalışmaktır. Bu yazarlar da elbette isterlerse, özgün TV yapıtları verebilirler. Fakat gerçek görevleri, dışardan TV yönetimine gönderilen senaryolar üzerinde çalışmak, onları olgunlaştırmak, yer yer yeniden yazmak ve düzeltmektir.

TV yazarları nerede yetiştirilebilir?

Gençler için üniversitelerin tiyatro ya da basın ve yayın okullarında bu konuda dersler vardır. Profesyonel yazarlar içinse TV yönetimleri özel seminerler düzenleyebilirler. Ya da TV yönetimindeki kadrolu yazarlar, TV oyunları yazımında profesyonel yazarlara salt TV tekniği açısından yardımcı olurlar ve bir iki oyunun yazımı sırasında onlarla beraber çalışarak oluşturulan oyunun TV koşullarına uygun olmasını sağlarlar. Bu gibi çalışmalar profesyonel yazarların ilerde tek başlarına elektronik tiyatro yapıtlarını oluşturmalarına yol açar.

2- Yönetmen

Elektronik tiyatro için yönetmen yetiştirmek hem uzun yılları alır, hem de kolayca üstesinden gelinemeyecek bir iş olarak kabul edilir. Elektronik tiyatro yönetmenlerinin temelde tiyatro bilgisi, görüşü ve becerisi bulunmalıdır. Bu nedenle önce tiyatro eğitiminin sağlanması başlıca koşuldur. Daha sonra sırada TV ve film yapım eğitimi olmalıdır.

Elektronik tiyatro yönetmeni ayrıca dramatik ışıklandırma, görüntü ve ses efekt'leri, TV dekoru, kostüm, makyaj ile TV ve film oyun tekniğini de son derece iyi ve ayrıntılı öğrenmek zorundadır. Böyle bir eğitim de ancak tiyatro ve basın ve yayın okullarında elde edilir. Ayrıca bu gibi yönetmenlerin tiyatro sahnelerinde uzun süreyle çalıştıktan sonra TV yapımlarında görev almalarında büyük bir yarar vardır. Bir elektronik tiyatro yönetmeni bu alanda çalışmaya başladıktan sonra da, iş başında çok şey öğrenecek olduğundan, görevini hiç değiştirmeden sürdürmelidir.

3- Diğer Yaratıcılar

Bir elektronik tiyatro yönetmeninin TV ve film yapımında rol oynayan diğer önemli görev dallarında da yeterince bilgi sahibi olması gerektiğini belirtmiştik. Bunun özel bir nedeni de bu dallardaki kişilerin çoğuna gerekli bilgiyi ve beceriyi sözkonusu yönetmenin kazandıracak olmasıdır. Özellikle bir dekoratör güzel sanatlar akademilerinden birinden yetişerek TV yönetimlerinde görev alabilir. Ama bu dekoratörün elektronik tiyatronun özelliklerini öğrenmesini yönetmenler sağlarlar. Dekoratörlerin, ışıkçıların, kostümcülerin, makyajcıların ve TV ve film oyuncularının özellikle elektronik tiyatro için yetişmelerini sağlayacak derslere tiyatro okullarında çok ender yer verilir. TV oyuncularının dışındaki bu gibi görevliler genellikle TV yönetimlerinin açtıkları kurslarda sözkonusu yönetmenler ya da daha önce bu dallarda beceri sahibi olmuş uzmanlar tarafından yetiştirilirler. TV oyuncuları ise en yeterli öğrenimi TV oyunlarının provalarında yönetmenlerden almaktadırlar.

Özel görüntü ve ses efekt'leri uzmanları için de yüksek okullarda dersler yoktur. Hattâ bu alanlarda TV yönetimlerinin kurs açmaları da pek gerekmez. Çünkü sözkonusu elemanlar, çok daha beceri sahibi uzmanlar tarafından TV yönetimlerinin laboratuvarlarında ve işbaşında özel olarak yetiştirilirler.

E. SONUÇ

Elektronik tiyatro eğitimi, televizyonun diğer bölümlerinde çalışan elemanlardan ayrı bir süre, özen ve dikkat isteyen bir işlemdir. Bu eğitimin sonucunda oluşacak olan durumun olgun bir düzeye o-
turtulması ise TV yayıncılık bilgisi ve becerisiyle pekiştirilerek sağlan-
ır. Ayrıca, tiyatronun belli bir ölçüde bunalıma itildiği bu yıllarda,
olumlu bir elektronik tiyatro uygulamasıyla tiyatro sevgisini büyük
kitlelere götürebilmenin yararı büyük olacaktır. Bu olumlu ve büyük
adım, elektronik tiyatro elemanlarının en yeterli bir anlayışla yetiş-
mesi sayesinde gerçekleştirilebilir.